

V novo državo na pragu polnoletnosti

Vem, dogovorjeno je bilo, da se zgodba začne v letu 1991. A pripadam generaciji, ki se je kaj kmalu zavedla, da bo leto 1991 posebno. Posebno za generacijo 1973, otroke z Revolucije z Jesenic, takrat mesta s severo-zahoda Socialistične federativne republike Jugoslavije. Že osemdeseta so našo generacijo zasula s presežki. Najpomembnejši je bil nova šola. Z otvoritvijo prizidka nove šole, na proslavi, na kateri sem imel čast nastopati kot mali šolar, se je uresničil cilj samoprispevka. Odprli so se novi svetovi. Ogromna jedilnica, kjer nisi videl z enega konca na drugega, in za nas najpomembnejši prostori šole, dvorane za šport. Gimnastična telovadnica z bazenom z gobami, kjer je večina prvič v življenju skočila salto, trim kabinet, ki bi mu danes rekli fitnes, velika telovadnica, kjer je tla namesto škripajočega in poskakujočega parketa pokrivala neka nova podlaga in še tisto najbolj sveto – čisto pravi bazen z vodo. Za vse to smo se graditeljem vsako leto oddolžili z naslovom prvaka v zbiranju starega papirja v absolutni kategoriji. A ta svet je bil za fantovski del generacije premajhen, zato ga skoraj ni bilo, ki ne bi šel srečo preizkusit tja daleč na drugi konec mesta ... Podmežaklo. In ko združimo Jesenice, šport, naslov prvaka in dodamo led s Podmežakle, dobimo ... Ni šlo drugače. Otroštvo sta krojila šola in hokej. Ob šoli in hokeju je nastopil trenutek, ko smo ugotovili, da bo leto 1991 prelomno leto. Vsi bomo postali polnoletni, večina nas bo v tem letu zaključila šolanje, dobila službo v železarni, sledil bo odhod k vojakom na neznani konec velike domovine in tisti najbolj srečni bodo že zaigrali za prvo moštvo železarjev – prvake v rdečih dresih. Je lahko še katero leto bolj prelomno in pomembno?

Beograd, silvestrski večer 1990

Sem v hotelski sobi hotela Mladost, ki se nahaja pod znamenitim nogometnim stadionom Crvene zvezde, Marakano. Zadnji večer leta 1990 bom preživel v Beogradu, glavnem mestu Jugoslavije. Ogledal sem si že glavne znamenitosti mesta, ki moji generaciji nekaj pomenijo. Najprej že omenjeni nogometni

stadion Marakana in nato še drugega, domovanje glavnega rivala Crvene zvezde. To je stadion Jugoslovanske ljudske armade, domovanje nogometnega kluba Partizan, kjer je Tito za rojstni dan med znamenitimi proslavami sprejemal štafeto v čast rojstnega dne. S Titom je bil povezan obisk njegovega groba v Hiši cvetja. Najnovejša pridobitev Beograda in za nas vredna večkratnega obiska je bila znamenita restavracija McDonald's. Prva na vzhodu, ki je za en mesec prehitela tisto v Budimpešti, ki smo jo tako radi obiskovali z metrojem v pretekli sezoni. V Beograd smo v jutru po zgodovinskem referendumu za osamosvojitve Slovenije odšli z letalom z brniškega letališča in to skoraj »direkt iz Maxa«, glavnega zatočišča generacije. V zadnjem tednu starega in prvem tednu novega leta je v Beogradu potekalo svetovno prvenstvo skupine C mladih reprezentanc v hokeju na ledu. Kar nekaj predstavnikov generacije 1973 nas je bilo v izbrani vrsti Jugoslavije do 20 let. In tako smo v Beogradu pričakali rezultate referenduma, po objavi katerih smo igralci iz Slovenije občutili, da se je nekaj spremenilo. Novinarji so se ukvarjali samo še z igralci iz Srbije, naše običajne napake v igri in »neprimerno« vedenje zunaj igrišča pa se je vedno bolj povezovalo z rezultatom referenduma. Bolj se je ura v hotelski sobi premikala proti polnoči, več nas je bilo. Z nami so bili tudi mladi Beograjčani, zaposleni v hotelu, ki so povedali, da se tudi v Srbiji vse spreminja. Mladi in izobraženci so že protestirali proti nekemu novemu politiku, a je vprašanje, če jim bo uspelo spremeniti stanje duha množic, ki mu sledijo v vedno večjem številu. Preselimo se na balkon s pogledom nad mesto. Na mizi sta dva paketa piva v pločevinkah. Pivo BIP beograjske pivovarne, kupljeno v bližnji trgovini, in pivo Heineken, kupljeno v vojašnici blizu stadiona JLA. Do menze vojašnice in legendarnega piva po ugodni ceni, ki je bilo dostopno samo tam, nam je pomagal vojak iz Mojstrane, ki je v Beogradu služil vojaški rok in je bil reden obiskovalec naših tekem. Še nekaj sekund do prelomnega leta 1991. V roke vzamem pločevinko piva BIP; tistega drugega je škoda. S pločevinke odtrgam obroček in pločevinka z oddajanjem bele pene odleti v dolgem loku po zraku z balkona proti tlom. Preden je priletela na tla, so nad Beogradom odjeknile prave eksplozije, žarjenje svetlobe se je dvignilo proti nebu, za zvočno kuliso so poskrbeli poki petard in v daljavi rafali iz avtomatskega orožja. Preroška svetlobna in zvočna kulisa je napovedala, da je prelomno leto 1991 tu.

Jesenice, večer 26. junija 1991

Stojim na manjšem nasipu, dvignjen nad množico med Cesto maršala Tita in Trgom Toneta Čufarja. Sedaj že polnoleten. Na trgu poteka proslava ob

razglasitvi Slovenije za samostojno državo. Dobili smo novo državo, zastavo in himno. In upam, da kmalu tudi nov potni list. Prva polovica leta je ponudila več potovanj, za nekatere je bil potni list nujen. Po vrnitvi iz Beograda po novem letu smo se v hokejsko dvorano Pionir, seveda brez potnega lista, z jeseniško člansko ekipo še večkrat vrnili. Zadnja vrnitev, zadnja tekma zadnjega jugoslovanskega državnega prvenstva zunaj domače dvorane je kazala na to, da nič več ne bo tako, kot je bilo. Ob koncu tekme ledene ploskve nismo mogli zapustiti. Gnev gledalcev je bil uperjen zoper Slovence in Slovenijo. Izhodna vrata so bila zaklenjena in po nas so začele s tribune leteti kletvice, zmerljivke, pljunki, celo plastični stoli. Naslednjemu gostovanju v tej dvorani, ki naj bi še sledilo, smo se odpovedali. A povezav z Jugoslavijo s tem dogodkom ni bilo konec. Konec marca je v Španiji, v mestu Jaca, kandidatu za organizacijo zimskih olimpijskih iger 1998 potekalo mladinsko evropsko prvenstvo skupine B v hokeju na ledu. Reprezentanca je bila sestavljena praktično samo iz slovenskih igralcev. Temu primerno je bilo navdihujoče vzdusje in pred očmi izključno rezultat. Šlo je za zadnjo priložnost generacije, ki ji na koncu kaj več kot ponovitev najboljšega rezultata iz let 1976, 1977 in 1980 ni uspelo. Osvojili smo drugo mesto. Po vrnitvi domov je spet postala prva naloga šola, s polnoletnostjo tudi vozniški izpit za avto. In kmalu je sledila vrnitev v Španijo. Tokrat je šlo za maturantski izlet in ne za potovanje z letalom, temveč z avtobusom. Jeseniške strojnike in metalurge so posedli skupaj z dijakinjami ljubljanske gimnazije s Poljan in potovanje se je lahko začelo. Postreglo je z zabavami na sredozemski španski obali, obiski Romea in Julije, Dalija, Nice in za bodočega strojnika nepozabnega Monaka. Sprehod po pripravljeni pisti za tekmovanje v formuli ena je bilo nekaj, kar je bilo še pred časom nepredstavljivo. Že spremljanje dirk tehnološko najnaprednejših cestnih strojev pred televizijskim ekranom je predstavljajo enkraten dogodek. Tako se je sprehod mimo boksov, okoli bazena, skozi znameniti predor in proti Loewsu za vedno vtisnil v spomin. Od takrat naprej je boje med Senno in Prostrom pred domačim ekranom iz vitrine spremljala odtrgana belo-rdeča folija z zaščitnih gum dela steze pri bazenu. Vrnitev domov je predstavljala vrnitev v realnost; šola, priprava na vozniški izpit, treningi v telovadnici ... In tako vse do konca šolskega leta ter konca trdnih vezi šestih republik, povezanih v Jugoslavijo. Na današnji dan sta jih prvi pretrgali Slovenija in Hrvaška. A že med proslavo so misli uhajale na Hrvaško, a ne zaradi zgodovinskih dogodkov. Z znancem sva potrdila odločitev, da naslednji dan zgodaj zjutraj odpotujeva k dekletoma in družini na morje, na Hrvaško, v Pulj in Premanturo.

Železniški mejni prehod Jesenice. Foto: Rina Klinar.

Jesenice, vlak št. 2101, 27. junij 1991, 05.14

Usedeva se na vlak za Ljubljano. Iz glave mi ne gre pripetljaj, ki se je zgodil pred nekaj minutami. Na poti na železniško postajo me ustavita dva miličnika, nenavadno oblečena in opremljena. Uniforma je bila bolj podobna vojaški in optane sta imela avtomate. Sledila je obvezna zahteva in izročitev osebne izkaznice. Ob vprašanju, kam sem namenjen, rahlo prestrašen odgovorim, da na morje. Miličnik odgovori z besedami: »V redu.« in »Lepo se imej!« Mnogo let po tem sem izvedel, da je bila patrulja del obrambnih aktivnosti za preprečitev zasedbe mejnih prehodov. Železniški Mednarodni mejni prehod Jesenice je bil eden od najpomembnejših. Priznati moram, da v postopku z miličnikom ni bilo nič, kar bi mi dalo vedeti, da je stanje »napeto« in da tudi njemu ne more biti vseeno. Izreden profesionalizem, a žal nisem nikoli izvedel, kdo je bil ta miličnik, s katerim sva bila celo mogoče čez nekaj let sodelavca na tem mejnem prehodu.

Ljubljana, vlak št. 2101, 27. junij 1991, 06.00

Pred prihodom na ljubljanski kolodvor železniška proga prečka Titovo cesto, danes Dunajsko. Na križišču s Tivolsko sta prek ceste »parkirana« dva vlačilca. S sopotnikom se spogledava in skušava ugotoviti, kaj to pomeni. Žal nama ne uspe.

Ljubljana, vlak št. 462, 27. junij 1991, 06.30

Po prihodu na železniško postajo je bilo ravno prav časa za nakup karte do Divače. Hitro z vlaka v podhod, na pravi peron in vlak. Glavno je pravočasno ujeti pravi vlak, kajti spleča se biti točen. Zamuda se odraža v dolgem posedanju na peronu, čakajoč na naslednji vlak, ali z udarcem po denarnici, saj je vozovnica za ekspres dosti dražja. Ta povezava za nadaljevanje poti je bila idealna in prijazna do denarnice.

Divača, vlak št. 1604, 27. junij 1991, 10.12

Že se čutita sonce in pridih morja, čeprav je zgodnje dopoldne, do odhoda vlaka proti Pulju pa dve uri. Prvič sem na tej postaji, katere ime me je vedno obdajalo s tesnobo, saj so misli ob imenu postaje, občutku poletja in pridihom počitnic odtavale k nesreči, v kateri je pred nekaj leti več kot 30 ljudi, nestrpno čakajočih na prihod na morje, tako kot jaz sedaj, izgubilo življenje. Nesreča še danes velja za najhujšo, odkar vlaki sopihajo in piskajo po Sloveniji. Sprehod okoli poslopja železniške postaje je spet postregel s srečanjem patrolje milice. Enaka uniforma kot na Jesenicah, orožje čez ramena, pa vendar brez »legitimiranja«, popisovanja ostalih podatkov in vprašanj: »Kam? Zakaj?« Kot je bilo mogoče pozneje prebrati, se je že dan poprej, po pomoti ali namenoma, mimo Divače proti Lipici prebijala tankovska enota JLA iz Ilirske Bistrice. To je dan pred tem, ko naj bi se uradno začele vojaške aktivnosti »ljudske armade«. Sedeč na peronu in čakajoč na vlak sem opazoval življenje na železniški postaji, ki z ničemer ni kazalo na to, da se dogajajo posebne stvari v posebnem letu.

Pulj, vlak št. 1604, 27. junij 1991, 12.35

Po 140 kilometrih vožnje čez Istro, vlak prispe na železniško postajo, ki se nahaja tik ob morski obali. Tako kot vedno vonj po morju »butne« v nos in potrdi, da so se prave počitnice začele. Sonce na nebu kraljuje brez oblakov, družbo pa mu dela vročina, ki se je ob koncu junija Gorenjci še ne moremo privaditi. Prav prijetno je stopiti v senco drevoreda Kolodvorske ulice na drugi strani železniške stavbe. A kje je avtobusna postaja? Rahla kretnja z roko proti prihajajočemu »fičku« sproži njegove zavore. Prijazna voznica srednjih let ustavi in povpraša, kako nama lahko pomaga. A ko izve, da sva Slovenca, se pogovor začne odvijati v povsem drugo smer. Izveva novico, ki v glavi sproži vihar misli: »V Sloveniji je vojna!« Voznica nama zaupa, da sin služi vojaški rok v Sloveniji, na letališču v Cerkljah na Dolenjskem. Verjetno zato ker se ji mladeniča smiliva in jo spominjava na njenega sina, dobiva direkten prevoz v Premanturo. Pogovorov med vožnjo, še manj pa njihovih tem, se ne spomnim. Glava je bila zaposlena z vprašanjem: »Kaj sedaj?«

Premantura, 27. junij 1991, popoldne

Po prihodu v zadnje vas pred koncem istrskega polotoka iskanje deklet ni bilo potrebno. Srečali smo se v središču vasi. Po prvih pozdravih in nasmehih se je ob novici, da se je doma začela vojna, razpoloženje popolnoma spremenilo. Najbolj oblegan objekt je postala Iskrina telefonska govorilnica. Žetoni

so začeli padati v reže na vrhu aparata, saj je prav vsaka od deklet hotela izvedeti, kaj se dogaja in prejeti navodila od doma. Novice, ki so prihajale iz govorilnice, niso bile nič pomirjujoče: »Res je vojna! Vojaške kolone so šle skozi Jesenice. Celo s tanki!« Padla je odločitev, da odidemo proti domu takoj naslednji dan zgodaj zjutraj. Še pregled vozniških redov avtobusov, vlakov in čas odhoda je bil določen. Večer je bil namenjen druženju v vaški gostilnici, noč pa ležanju in čakanju jutra na obali. Prav veliko spanja ni bilo.

Premantura, 28. junij 1991, zgodaj zjutraj

Odhod proti Pulju je bil povezan z vkrcanjem na prvi avtobus, ki je zapeljal v smeri mesta. Seveda je šlo za delavski avtobus, tako da skupina mladih, kljub temu da je bil nabito poln, ni mogla ostati neopažena.

»Slovenci?« je bilo prvo vprašanje.

»Da,« se je slišalo iz več ust sramežljivo.

Starejši mož ob meni je prevzel pobudo in dejal: »Pri vas v Sloveniji je vojna. Kam greste?« »Domov!«

»Kaj boste hodili domov, če ne veste, kaj vas čaka na poti!« mož ni popuščal.

»Ostanite tu, tu ste na varnem, in ko se stvari umirijo, se boste vrnili domov. Ne izzivajte usode po nepotrebnem!«

Kljub dobrim željam in razumnemu razmišljanju ni uspel nikogar prepričati ali pri njem zasejati vsaj kanček dvoma, da je vrnitev domov prava odločitev.

Pulj, vlak št. 3075, 28. junij 1991, 08.10

Voznjo proti Divači in nato do Sežane sva z dekletom porabila za pregled vozniških redov vlakov proti Jesenicam. Pregleda, kaj se dogaja po Sloveniji, niso imeli niti domači, zato so pri dekletu doma predlagali, da se na Jesenice vrneva prek Nove Gorice. Tam bi se lahko ustavila pri njenih sorodnikih, če bi bila vrnitev domov zaradi vojaških akcij onemogočena. Odločitev za to pot je pomenila obvezno ločitev od družčine, ki je pot domov nadaljevala prek Ljubljane.

Sežana, vlak št. 3047, 28. junij 1991, 14.15

Voznja čez Kras je potekala mirno in hitro. Prvič sem se peljal po kraški progi in nisem vedel, da je bila ta proga velik tehnični dosežek, hkrati pa pomembna povezava s Trstom, katere pomembnost je umrla skupaj z Avstro-Ogrsko. Bližala se je Nova Gorica in prvič zagledam »vojno«. Vlak po nadvozu prek ceste zapelje počasi, kot bi peljal čez železniški prehod. Na cesti spodaj vojaki, tanki, vojaška vozila in množica ljudi. Bilo je območje mejnega prehoda Rožna Dolina, kjer se je čez nekaj ur zgodil spopad med

JLA in Teritorialno obrambo. Žrtve so bile med mladimi vojaki JLA, poleg ranjenih vojakov je bilo ranjenih tudi več občanov. Dva tanka sta izginila v plamenih in eksplozijah.

Nova Gorica, vlak št. 3047, 28. junij 1991, 15.35

Vlak je imel namen nadaljevati pot na Jesenice, tako da sva ostala na njem. Potovanje vzdolž slovenskih rek lepotic Soče, Idrijce, Bače in Save Bohinjke je potekalo brez pogledov na vojake. Naslednje srečanje z vojaki je bilo na Bohinjski Beli. Postanek vlaka na železniški postaji tik nad vojašnico nekaj po 17. uri so zaznamovali »pogumni« potniki. Okna vagonov na strani proti vojašnici so bila odprta. Skozi okna so morale glave, v zrak je bilo iztegnjenih nekaj rok z dlanmi, stisnjenimi v pest. Proti vojašnici so leteli klici in zmerjanje vojakov. Vojaki so s puškami v rokah nejevoljno gledali proti vlaku, a nazaj je priletelo le nekaj besed. V tem trenutku je v zraku nekaj zahrumelo in pogled je na nebu nad Bledom ujel dve vojaški letali, ki sta leteli v smeri proti Jesenicam. V to smer se je kmalu podal tudi naš vlak. Nekje na poti pred postankom na Jesenicah se je hrumenje letal nad vlakom ponovilo. Letali sta se vračali z raketiranja mejnega platoja in predora Karavanke na Hrušici.

Jesenice, železniška postaja, 28. junij 1991, 17.35

Z železniške postaje se odpraviva kar ob tirih proti Plavžu. Nekje na mestu, kjer me je dan pred tem ustavil miličnik, se posloviva, nakar ona steče čez cesto v Center 2, kjer je doma. Sam pa v tišini odidem proti domu. Letali nad Jesenicami sta pustili posledice. Nikjer nobenega človeka, nobenega avtomobila, vse tiho, kot da bi mesto izumrlo. S prihodom domov se zaključijo moje dvodnevno potovanje. Edini stik z zunanjim svetom postaneta barvni televizijski ekran z diagonalo 55 centimetrov in daljinski upravljalnik. V tednu, ki sledi, s televizorjem postaneva nerazdružljiva. S sliko in zvokom me v tem ključnem tednu za Slovenijo oskrbuje z najnovejšimi novicami in napotki.

Sumim, da so bila za preživetje dvodnevno avanturo kriva leta. Za nasvete in zahteve staršev sem bil že prestar, za povelja in ukaze stare in novonastale države pa še premlad. Leto gor ali dol bi pomenilo, da bi takratne dogodke dočakal drugje in drugače.

Jesenice, 7. julij 1991

Vojne je konec in življenje se počasi začne vračati v normalne tirnice. Z upokojenim komandirjem postaje milice z Jesenic kot inštruktorjem nadaljujeva učne ure avtošole. Trase voženj imajo nekaj sprememb, med

katerimi je za bodočega voznika najzahtevnejša »šikana« pri cestni blokadi v Soteski na Potokih. Kljub temu da je do slovesa poletja še daleč, se že začenjajo priprave na novo hokejsko sezono, ki bo čisto drugačna kot lanskoletna. Ekipa bo dobila »tujce« Ruse z ruskim trenerjem, prvič se bo tekmovalo za slovenski naslov prvaka. Sezono bo popestrila na novo ustanovljena Alpska hokejska liga, kjer se bomo pomerili z ekipami iz Avstrije in Italije. Drugega septembra zjutraj strojniki in metalurgi zakorakamo v zaključni letnik, popoldne pa sledi izpitna vožnja. Vozniški izpit imam končno v žepu. K vojakom še ne grem. Vojaški rok bom začel služiti čez približno leto in pol, in to kot prva generacija v policijskih vrstah. Ja, tudi prvi naslov državnega prvaka Slovenije na koncu sezone je bil naš. Prelomno leto generacije je opravilo svoje poslanstvo.

Po tridesetih letih je pogled nazaj manj čustven in iz leta v leto bolj oklesan z razumom. Nova država je prinesla nova pričakovanja, izzive, veliko veselja in dobrih stvari. Za mojo generacijo čas uresničevanja ciljev, ki jih nismo nikoli načrtovali, in čas priložnosti, ki si jih v svoji prihodnosti nismo predstavljali. Od strojnikov in metalurgov skoraj nihče ni »pristal« v železarni, služenje vojaškega roka je bilo zame podlaga za nov poklic, za slovensko reprezentanco nisem nastopil v hokeju, temveč v športu, ki ga pred tridesetimi še ni bilo. Ja, tudi »vozniška« ni več večna. Tudi to lahko izgubiš.

Kaj pa država? Ali lahko živi v preteklosti ali mora tudi sama najti odgovor na nova pričakovanja in izzive?